

SARS e tšwelapele go laetša matlafalo ka go koleka ditseno tša motšhelo

Tshwane, 22 Feberware 2023 – Ditirelo tša Motšhelo tša Afrika Borwa (SARS) di amogetše koketšo ya tekanyo ya koleka ya ditseno yeo e begilwego ke Tona ya ditšhelete, Mrn. Enoch Godongwana. Ka go Polelo ya gagwe ya Tekanyetšo ya ditšhelete ya 2023, Tona o okeditše tekanyetšo ya ditseno ka R1.69 trillion, koketšo ya R93.7 billion go tšwa go Polelo ya Tekanyetšo ya Ditšhelete ya Feberware 2022.

Maemo a ditšhelete a go hlohleletša Tona go oketša tekanyo ya ditseno e hlatsela bokgoni bja motheo wa motšhelo wa Afrika Borwa le phegelelo ya tsenya tšhomong ya SARS ya go phethagatša tagafara ya yona. Ka kgonagalo ya taolelo ya yona, SARS e sa ntše e tšwelapele go diriša palo ya ditebanyo le maitekelo a tsepelelo ya obamelo ao a nepilego go aga obamelo ka kakaretšo. Mošomo wo o dirwa ke bašomi ba bokgoni bja theknolotši, bohlale bja ekišo le thuto ya metšhene.

Kaonafatšo ya koleka ya ditseno e kgontšhitše Tona go fana ka kimollo ya motšhelo ya tekanyo ya R20 billion go bobedi bja batho ka noši le dikhamphani go thekga ditlhotlo tša enetši le maikarabelo a tekanyo ya motšhelo wa infleišene. Bakeng sa batho ka noši se se tla akaretša kimollo ya motšhelo ya go tsentšha diphanele tša sola le katološo ya tšhušumetšo ya mpshafatšo ya motšhelo wa enetši bakeng sa dikhamphani. Kimollo ya makhura a tisele e dirišwa go lwantšha kamompe ya koketšo ya ditheko tša dijo.

Go tloga go hlohleletša gore dipego tša moragorago tša go dirwa ka boitaolo tše di dirilwego tša *Perception Survey* di begile koketšo ya potego le boitshepho bja mošomo wa SARS ka 74%. Kaonafalo ye e laetša tiišetšo ya kamano magareng ga balefela motšhelo le SARS. SARS e tla tšwelapele go šoma ka thata go fana ka tlhalošo le tiišetšo go balefela motšhelo ka go dira gore go be bonolo go dira ditransekšene le setheo.

SARS e thomile go bea motheo wa tiišeletšo ka go fihlelela tekanyo ya koketšo ya ditseno ka phihlelelo ya kotlelo ya data, bohlale bja ekišo le kago ya theknolotši. Ka koketšego e kgolo mošomo wa bašomi ba mabokgoni o thekgwa ke bohlale bja ekišo, mola mošomo wa ka mehla o dirwa ka othomethiki.

Le ke leeto la kagoleswa ya SARS yeo e le go “SARS ya sebjalebjaale ya bohlale bja go se sodiše bja go tshephagala gape bja go kgatlhiša”. Theknolotši e bjalo le dithulusi di thuša go fana ka hlathollo le tiišetšo go dira bonolo le go kgontšha go dira ditransekšene le SARS gammogo le go kgesa le go thibela bomenetša. Gape se se ke maikemišetšo a kaonafatšo ya ditirelo go balefela motšhelo go ya ka moano wa “go se fane ka ditirelo tše kaone ga se go fana ka ditirelo le ga tee”, woo o laetšago boikano bja rena bja ditirelo.

Theknolotši ye empsha e itemogetše Kelo ya Othomethiki ya balefela motšhelo ba go feta 3 million, le ditefelo tša morago tša 75% go balefela motšhelo mo diiring tše 72. Se se tiišetša bohlokwa bja maitekelo a kgokaganyo ya motho le theknolotši bakeng sa kholego ya balefela motšhelo.

Dikarolo tša Lehumo la Godimo la Batho ka noši le Dikgwebo tše Kgolo le tša Ditšhabatšhaba di beile SARS maemong a go tšwelapele go fana ka ditirelo tša mosehlwana le setlwaedi go bathokanoši le dikgwebo. Se se tla thuša mesehlwana ye go kaonafatša obamelolo ya bona le go kanoafatša dikoleka tša ditseno. SARS e katološa nepo ya yona go diarea ka moka tša obamelolo, go akaretša motheo wa kgogolego ya selegae le ya naga ya ka ntle le šuthišo ya dipoelo.

Gape SARS e šomišana mmogo le balaodi ba bangwe ba ditseno ka Tšhentšhano ya Othomethiki ya tshedimošo ka ga diakhaonte tša moše tša maAfrika Borwa a mantši. Batho ka noši ba bantši ba Lehumo la Godimo, bjale ka ge go lemogilwe ka ditaodišo le dikutullo, gantši ga ba laetše lehumo la nnete, ba a le bipa. SARS e tla tšwelapele ka nepo ya boitlamo go mosehlwana wo.

Balefela motšhelo ba hlohleletšwa go laolela merero ya bona ya motšhelo ka go diriša Lenaneo la go Bololla ka Boithaopo (VDP) go batho ka noši baob ba khwalifayago, dikhamphani goba therasete yeo e nyakago go bololla merero ya bona ya motšhelo. Kgato ye e amantšwe le tebo ya leano la SARS, leo le ikemišeditšego go fana ka go fana ka tlhalošo le tiišetšo gammogo le go dira gore go be bonolo go balefela motšhelo le bagwebi go obamela boitlamo bja bona.

Go tloga ka Polelo ya Tekanyetšo ya Ditšhelete ya 2022, ditlhotlo tša ekonomi tšeo di lebanwego ke naga e bile tlhoba boroko go kgodišo ya ekonomi, tlhologo ya mešomo, gammogo le phokotšo ya bodidi le hlokego ya tekatekano. Dikoleka tša ditseno tša SARS di dula e le khutšišo yeo e dumelelago mohlako wa tiišetšo ya ditšhelete.

Go na le kotsi e kgolo yeo e lebanego le ekonomi. Kabo ya mohlagase ka tšhielano e ama ekonomi yeo e amago thwii koleko ya ditseno. Phepo ya sebakanyana ya mohlagase e ama kakaretšo ya dipoelo le kgaoletšo ya kgodišo ya dikgwebo tše dikgolo le tše nnyane. Le ge go le bjalo, kabo ya mohlagase ka tšhielano e fana ka matsha a maswa bjale ka ge mmušo o ikemišeditše go maatlafatša tirišo ya enetši ya mpshafatšo. Bjale ka ge dikgwebo tše dikgolo di fetogela go enetši ya bo itiragelo, se se tla dira ditlamorago tše botse go SARS ka kgonagalo ya tlišogae.

Ekonomi ya rena e lebane le ditlhotlo tše kgolo kudu. Le ge go bile le ditlhotlo, mesehlwana ya ditšhelete, bohwa bja dithoto le dikgwebo di dutše di golelea godimo ka kgolo ya kabo ya 4%. Kabelo ya dinamelwa le dikgokagano e tšwetšepele go gola ka 8.9%. Sektara ya ditšweletša e laetša dika tše di botse, le ge eba e tloga go motheo wa fase. Sektara ya meepo e thomile go laetša dika tša go phuhlama, eupša kabelo ya yona e dula e le godimo kudu go feta nako ya pele ga COVID.

Metšhelo ya Koporeite le letseno la mong gammogo le metšhelo ya kgwebo e holofetšwe go dira kabelo e kgolo go koketšo ya koleka ya ditseno. Go ya ka mokgwatšhomo wa SARS wa taolo ya ditseno ditlaleletšo tša ditseno ke mošomo wa kgonagalo ya taolelo ya motšhelo gammogo le kaonafatšo ya maitshwaro a molefela motšhelo a obamelo.

Re amogela pego ya Tona ya tlalelatšo ya tšhelete go SARS, yeo e tla dirišwago go kaonafatša motheo wa mabokgoni a rena le go tšweletša leeto la rena la mpshafatšo, kudu ka go kaonafatša bokgoni bja rena bja go lwantšha ekonomi yeo e sego molaong, kudu disekerete, makhura le dinotagi tšeo di sego molaong.

SARS e dumela gore balefela motšhelo ba ba ntši ba a botega gape ba tla obamela ge ba filwe thušo go fihlelela boitlamo bja bona bja semolao. Mola balefela motšhelo ba ba ntši ba laeditše dika tša go gatela pele go phegelelo ya leano la SARS la obamelo ka boithaopo, ka maswabi go sa ntše go sa na le mošomo o mo ntši wo o swanetšego go dirwa go šomana le balefela motšhelo bao ba sa obamelego.

Ka morago ga mengwaga ya go Thopšwa ga Mmušo le kagolelwa ya setheo ya go šomana le bomenetša, SARS e tšwelapele go dira kaonafatšo e kgolo. Dikholofelo tša ditseno tša Tona di laetša boitshepho go kagoleswa ya SARS le dikgato tša morero wa go phethagatša lenaneo la obamelo leo le tšwelago pele go tšweletša dipelo tša go makatša.

SARS thatafaletša le go lefiša ditefišo tša godimo go balefela motšhelo bao kgethago go dula ba sa obamele ka bomo. Go bile le diphetogo tše kgolo mengwageng ye meraro ya go feta. Mo ngwageng go fihla ka letšatšikgwedi le go fihla mafelelong a Janaware 2023 re itemogetše ditshwaro tša go feta tše 4,742 tša kasetomo tša palo ya R2.9 billion. Ka kakaretšo, maitekelo a obamelo ya kasetomo e bolokile R10.4 billion ka maitekelo a obamelo, go dirilwe R3.8 billion ka kheše gomme go dirilwe dithibelo tša ditšhuhlo tša IR6.6 billion. SARS e rometše dikgetsi tša go feta tše 178 go Kgoro ya Taolo ya Botšhotšhisi ba Bosetšhaba (NPA). Go na le dikgetsi tše 94 tšeo di phethagaditšwego tšeo tše 92 e bilego tša bao ba bonwego melato gomme tše 10 di bile le dikgolego thwii, ka palomoka ya kgolego ya mengwaga ye 75.5, ka ditokollo tše 2. Tekanyo ya dikahlolo ke 97.8%.

Mabapi le tikologo yeo e fetogilego gape e fetogago, SARS e tšwelapele go utulla maphekgo ka moka a koleka ya ditseno. Lefase la rena la mošomo le tloga le fetogile ka maatla gomme ga le gomele morago. Go na le disektara tše mpsha tša ekonomi tšeo di bego di sa letelwa, gomme tikologo ya rena ya semolao ga se e fetošwe ka botlalo bakeng sa lefase le le mpsha la mošomo.

Ekonomi yeo e bitšwago *Gig Economy*, karolo ya bakhuetši ba mafarafahla a leago le katološo ya ekonomi ya ditšithale, e fetošitše kgopolo ya ka fao lefase le hlalosago mošomo le boiketlo. Ka koketšego e kgolo ya mmotlolo wa lepastere wa go dira mošomo ka gae le ka ofising e šetše e le setlwaedi. Ka fao, se e tla ba tsepelelo ya SARS.

Mesepelo ya batho le ditšhelete ka gare le ka ntle ga dinaga go nyalelana le senkgokolo kakaretšo sa lefase leo re phelago go lona gomme se ga se kgethagalo nnoši ya ka Afrika Borwa. Data yeo re nago le yona ga e laetše khudugo e kgolo. Re bona mesepelo ka go lekana ya batho le ditšhelete go tsena le go tšwa ka nageng ya rena. Mola se e le se sengwe seo se lebeletšwego, kamego ya nete ya motšhelo e dutše e sa fetoge.

SARS e tla leka ka maatla ohle go tšweletša tagafara ya rena ya go koleka ditseno go phethagatša Morero wa rena wa Godimo, wo e lego go koleka ditseno tšeo lebanego go kgontšha mmušo go aga pušo ya bokgoni yeo e direlago badudi ba naga ya rena le go nolofatša kgwebo ya maleba.

Go hwetša tshedimošo enngwe, ikgokaganye le SarsMedia@sars.gov.za